

Demény Péter

Séta a töprengő terekben

Poszler György: Az eltévedt lovas nyomában

1

Valamikor másodéves koromban, tehát olyan 1991–1992 táján lehetett, hogy egy budapesti vendégtanár látogatott Kolozsvárra. Itt meg kell állnom és leszögezmem: akkoriban ez a félmondat nem azt jelentette, amit most; nem tartozott a világ legtermészetesebb eseményei közé. 1989 decemberében szabadultunk fel, és egy budapesti professzor látványa Erdélyben alig volt kevésbé meglepő, mint a vénasszonyok közmondásos égből potyogása. Már örülhettünk a *Kortársnak* és a *Holminak*, Bertók Lászlónak, Mészölynek, Réz Pálnak, reménykedhettünk más szerkesztőségek és más írók eljövetelében, de még mindig nehezen hittük el, hogy *valóban* jönnek és jöhetnek, mi meg valóban hallgathatjuk őket, elővigyázatosság és szorongás nélkül.

Nyilván ez is hozzájárult a varázshoz, de az öregúr, aki előadást tartott, varázslatos volt önmagában is. Fehér vagy vajszínű garbóban jelent meg, már nem emlékszem pontosan, sötét nadrágban, ősz hajjal, simára borotvált arccal, meg-megránduló felső ajakkal, alig két méter alatt. Egész lénye, öltözéke, humora, beszéde valami szigorúan kordában tartott szenvedélyeségről árulkodott. A poénjai finomak voltak, egyfajta vidám szkepszisből származtak inkább, mint a lázadás elkerülhetetlenségéből. Egy-egy mondat végén elfúlt a hangja, s hogy ezt ellensúlyozza valamiképpen, összeszorította az öklét és több levegőt lökött ki abból, ami már szinte elfogyott. Okosan felépített, végig izgalmas előadásokat tartott, holott nem tartozott a színjátszó előadók közé, akik élénken gesztikulálnak, gyakran és színészien váltakoztatják a hangjukat, huncutkodnak és közben egyre figyelik a hatást. Az ő előadásai mértéktartók voltak, mint a személyisége; látszott, hogy enélkül a mérték nélkül élni sem tudna, bár tisztában van vele, milyen merev is a mérték, de azzal is, hogy életünkről nem mindig mi döntünk, vagy inkább nem mi döntünk mindenben, ami életünkre vonatkozik.

Ahogy telt az idő, többször visszatért Kolozsvárra, s kiderült az is, hogy hiszen kolozsvári, de mint sokan, pesti is immár. Itthoninak is lehetett érezni meg ottaninak is, de mindkét létében és lényében a legrokonszenvesebbek közé tartozott. Nem nyavalygott vagy dörgött a sorsa fölött, visszatetszést vagy büntudatot keltve maga körül, ezzel szemben nagyképű sem volt, mint aki azt jelzi, milyen magaslati helyen is él ő, s hozzá képest bárki, aki itthon maradt... Ebben is tudta a mértéket és lazán, de következetesen tartotta magát hozzá.

2

A kötet, melyet szerzője utolsónak nevez („*Ha a naptárra nézek, megerősödöm ebben. Nem sok további könyvre nyílhat lehetőségem*” – 7.), Cseh Gusztáv *Kolozsvár, kétágú templom* című rézkarccal fogadja és invitálja az olvasót, tehát egy lelki, szellemi, művészi és, ha szabad így fogal-

maznom, „húségi” szimbólummal. Lelki és szellemi, hiszen templom és rézkarc. Művészi, mert bár a kétágú templom építészeti értékéről nem vagyok meggyőződve, Cseh Gusztáv művének értékéről nem kell győzködnöm magam. A húségnek pedig azért jelképe ez a templom és ez a rézkarc, mert Poszler György (hadd ne rejtélyeskedjünk tovább), Poszler György tehát 1931-ben született Kolozsvárott, és egész életében a művészetekkel foglalkozott. Igaz, hogy elsősorban az irodalommal, de hát végül is mindegy: a szépen, érvényesen, sokértelműen megformált gondolattal.

2003-ban Csiki László egy órán keresztül beszélgetett az irodalomtörténezzel, s a Kántor László rendezte portréfilm címe az lett: *Itt se, ott se. Poszler György, a csöndes töprengő*. Nagyon jellemző cím ez, sok mindent bevilágít. Először is magát a tavaly megjelent kötetnek a címét: *Az eltévedt lovas nyomában*. Annak a kötetnek a címét, amelybe a szerző „évtizedek írásaiból” válogatott nyolc ciklusnyit, s amelynek az előszavából, annak egyetlen bekezdéséből kiderül, milyen gondolkodó is Poszler György:

„A könyv nagy – legalábbis terjedelmében nagy – válogatás. Évtizedek írásaiból. Talán az előző válogatással, az *Ars poetica – ars theoretica* cíművel képez kerekebb egészet. Bár nem folytatja azt. Inkább csak utólag derült ki számomra a lehetséges összefüggés. Hogy együtt formálhatnak – kívülről – elméleti pályaképet, – belülről – alkotói önarcképet. Amit a válogatás szerkezete sugallni szeretne; a válogatás tartalma igazolni szeretne. Elméleti pályakép, alkotói önarckép? Nem tudom, a megfogalmazásokban sikerült-e érzékeltetnem a szándékban meglévő, bujkáló önrómiát.” (5.)

Finom, de kifejező párhuzamba állítható ez azzal, amit Poszler a portréfilmben válaszolt, amikor Csiki László megkérdezte, miért ír rövid, kemény mondatos szövegeket. „Szeretem a dolgokat az ellentétükkel együtt látni” – felelte az interjúalany. Ez az ellentétben látás azonban nem abból a vágyból fakad, hogy mindenáron ellentmondjon egy állításnak, hanem az árnyalás, következőképpen a megértés igyekezetéből, amely elválaszthatatlan a tisztázás törekvésétől. Csak néhány, találomra kiragadott példával illusztrálnám mindezt.

Babits-idézet, aztán: „Valahol itt lehet a kultúra értelme. A személyiség kibontakozásában. Hogy teremthető-e, hol és hogyan a történelmi szituáció, amelyben ténylegesen megvalósulhat. De a dolog meglehetősen bonyolult.” (A világ „nevelő-iskolája. Líriko-teoretikus vallomás Európához. – 68.)

Szerb Antal világirodalom-történetéről: „Persze egy koncepciót vagy inkább víziót is körvonalaz. Hogy az anyag, a világirodalom anyaga tulajdonképpen nem nagy. Mert csak a legfontosabbak tartoznak bele. Ezért fér el egy jól szervezett magánkönyvtárban. A legfontosabbak, akik mindenkinek – határok és nemzetek felett – mondanak valamit. Persze ez a világirodalom nagyjából Európa és Amerika irodalma.” (Pestől Balfig. Szerb Antal: pályakép és sorsképlet. – 189.)

Zoláról: „Mégis – vagy éppen ezért? – Balzac az eszménye. Az ő monumentalitása és ciklusa, monumentális ciklusa. A felszínen minden egyezik, a mélyben minden különbözik.” (A naturalista epika nagy kísérlete. Émile Zola, 1840–1902. – 366.)

Árnyalások, pontosítások, visszatérések, ellentétes köztársók. Talán abból a hitből származnak, hogy a kultúra nem más, mint beszélgetés, az értelmezés pedig voltaképpen önmagunkkal folytatott beszélgetés a művek, folyamatok, jelenségek és szerzők adta jó alkalom révén.

Ezért nem érzem barbárságnak, hogy az általam válogatott idézetek mindegyike mintha egy gondolatmenet folytatása lenne, abból származna, s nem annak kezdetét tükrözné. Poszler tanulmányai/esszéi mindig *in medias res* szólnak, egy már elkezdődött vitából kimetszett részletek ők, egy olyan vitából, amelynek nincs kezdete és vége, amelybe csak *bekapcsolódni* lehet, amelyet elkezdni vagy abbahagyni lehetetlen.

3

Ennek az „abbahagyhatatlanságnak” a következménye az is, hogy az írások nagyon gyakran dolgoznak mottókkal és idézetekkel, s ezek az idézetek meglehetősen sokszor *deus ex machinaként* működnek: inkább félbeszakítják, mint befejezik a gondolatmenetet. Érdekes

ellentmondáshoz vezet ez a stílus szintjén: a rövid, kopogós mondatok, a szigorú szerkezet végletes zártságot ígérnek, a műveltség mélysége és a gondolat kíváncsisága végletes nyitottságot. Poszler tanulmányainak/esszéinek feszültsége abból is származik, hogy nemcsak ő „szereti” az ellentmondást, ahogy az interjúban nyilatkozta, hanem az ellentmondás is szereti és gerjeszti önmagát.

Az egész ember, az egész szellemi személyiség csupa ellentmondás. Konzervatív alap és a posztmodern hatásait magán viselő felépítmény. Konzervatív, mert ragaszkodik mindenhez, ami valamikor fontos volt a számára. Mert örül annak, ha más ragaszkodik. „*De most is így olvasom. Mintha valami nagy tradíciót védene. A posztmodern előttről. Amikor betört a köztudatba Fejes. Nagy költő volt Juhász. A trilógiát írta Kardos. Igen. Nem »írja le« a Rozsdatemetőt. Nem feleli el a Babonák napja, csütörtököt. Nem sajnálja le a Hová tűntek a katonák?-at. Nagyon fontosnak tartom*” – mondja Spiró 2004-es esszékötetéről az *ÉS*-ben, s mindez az övére is érvényes. Nem „írja le” Lukácsot, nem feleli el Kolozsvárt, nem sajnálja le a népieket. Valami egészen rokonszenves tartás és hűség árad a válogatásból, miközben minden sorából érződik, hogy tisztában van vele, mit jelent a „nagyelbeszélések” megszűnése. És az is rokonszenves, hogy nem hadakozik a posztmodernnel, mint valami teoretikusok megteremtette tömegpusztító fegyverrel – nem tagadja le a napi tapasztalatot, csak a szomorúságot érezteti, amiért meg kellett tapasztalnia. Olyan gondolkodó ő, akinek nagyelbeszélésekre van szüksége, de akinek a konzervativizmusához az az attitűd is hozzátartozik, hogy az újat illemtudóan kell fogadni és minél alaposabban meg kell ismerni.

Vallomások, Gondok, Elméletek, Történetek, Viták, Kötelékek, Töredékek, Vázlatok – ezek a cikluscímek, és közülük hat (az *Elméletek* és a *Történetek* miatt nem nyolc) azt a *sebezhető konzervativizmust* érzékelteti, amelyet fentebb próbáltam taglalni. S ezzel a jellemvonással együtt azt a dilemmát is pontosan jelzik talán, amelynek hatására többször is leírtam: tanulmányok/esszék. Mert az ellentmondás, amit szintén emlegettem már, a műfajig sugárzik. A józan, már-már rigorózus okosság, az elvágólagos struktúra és a vágyott tárgyilagosság a tanulmány felé közelíti a szövegeket, az érzékletesség (amely elsősorban az emlékek megidézésekor tör fel, például a Kolozsvár-fragmentumokban és a Balassa-búcsúztatóban, de nemcsak), a személyesség és az eltörött Egészek iránti nosztalgia (nyilván ezért is Ady, már a címben) az esszék felé rántja őket.

Nem az a legfontosabb persze, hogy tévedhetetlenül megadjuk a kötet műfaját – egyáltalán, ha Poszlerrel olvas az ember, roppant kételyei támadnak a tévedhetetlenséget illetően, bár mondhatnák leküzdhetetlen gyanakvást is –, inkább az, hogy jelezzük azt a *dilemmatikus intellektualitást*, amely *Az eltévedt lovas nyomában* (!) egyik legfontosabb sajátossága. A gondolkodni tudás, a gondolkodás gyakorlata és határainak felismerése az írni tudással, az írás remélt határtalanságával párosul, amely aztán az írás elszomorító határtalanságába hullik: elvileg minden témát meg lehet írni, minden *gondolatot* még elvileg sem. Ezért szerepel gyakran a „vázlat”, a „töprengés”, a „változat” és a „jegyzet” szó több szöveg alcímében, s ezért reménykeltő ez a fokok kötet: olyan utak és terek nyílnak meg, amelyeket nem lehet bejárni, de amelyeken kellemesen esik a séta.

(Balassi, Budapest, 2008)